

KOSZTOLÁNYI ÚJRA ÉLETRE KEL

Arany Zsuzsanna *magnum opus*áról

Arany Zsuzsanna Kosztolányi-kötetével hatalmas tartozást törlesztett a magyar irodalomtudomány: az író halála után több mint 80 évvel végre megjelent a 20. századi klasszikus életrajza, mely óriási mennyiségű primér forrás feldolgozására épülő, koherens narratíva, egyúttal izgalmas olvasmány és lebilincselő korrajz is.

E 80 év alatt Kosztolányinak a recepció minden formájából kijutott. Halála után eleinte az elismerés és tisztelet hangja uralkodott: számos megemlékezést tartottak róla, így a Kisfaludy Társaságban és a Magyar Rádióban, mely utóbbit Babits Mihály vezetett fel, rámutatva, hogy Kosztolányi ki fogja bírni „a korok időváltozását”. Az Arany által bemutatott nekrológok közül kiemelkedik Márai Sándoré, aki szerint Kosztolányi olyan író volt, aki – miközben jobbára megértést és elnézést mutatott az emberi gyarlóságok iránt – a Szellem ellen vétközöknek, a Szellem árulóinak soha nem volt hajlandó megbocsátani. Hamarosan napvilágot láttak a kortársak visszaemlékezései (mindenekelőtt Karinthy Frigyes, Kárpáti Aurél, Hunyady Sándor és Lányi Viktor tollából), a *Nyugat* 1936. decemberi száma Kosztolányi-emlékszám lett; azzal pedig, hogy halála után alig néhány héttel Szabadkán utcát neveztek el róla, megszületett a Kosztolányi-kultusz is. Ám az ünnepléssel szinte egy időben a támadások is megindultak, mindenekelőtt a *Népszavában*, amely több írásában is igyekezett ébren tartani a két nagy botrányt, a *Pardon*-rovat és az Ady-vita emlékét, elítélve az író „elvtelenségét”, és hangsúlyozva, hogy Ady mellett Kosztolányi csak másodhegedűs lehetett. A befogadástörténetet végigkísérő sztereotípiákat is szinte azonnal

Arany Zsuzsanna:
Kosztolányi Dezső élete
Osiris, 2017

megfogalmazzák, ráaggatva a „halálköltő”, a „szegény kisgyermek” és az „Esti Kornél” címkéket, és műveibe beleolvastva élettörténetének elemeit.

Az 1945 utáni recepciót a Lukács és Kosztolányi közötti, a Tanácsköztársaság idején kiéleződött konfliktus határozta meg, amikor is a népbiztos kezdeményezésére olyan vezércikk (*Cikk a vezércikkről*) jelent meg a *Vörös Újságban*, mely kilátásba helyezte a polgári lapok működésének leállítását, és arra kötelezte az újságírókat, hogy névvel írják alá vezércikkeiket. A fölhívás néhány inkriminált írásra is utalt, köztük Kosztolányi *Beer úr* című vezércikkére, mely egy nappal korábban jelent meg a *Pesti Naplóban*. Kosztolányi Dezsóné hagyatékában fennmaradt a támadó vezércikk kivágata, amelyen az író zöld tintával húzta alá a személye elleni támadást tartalmazó sorokat, azokban a halálos fenyegetést: „aki mit írt, állja is érte a helyét, ha pedig szabotál, nem akar és mer írni, pusztuljon!” Míg Göndör Ferenc szerint Hajdu Pál írta a cikket, addig Ritoók Emma állítása alapján Lukács György volt a szerző (199). Ebben a lukácsi szellemben – individualizmusa és egzisztencializmusa okán – Szabó Árpád egyenesen proto-fasisztának minősíti Kosztolányit (a „fasiszta Heideggerrel” rokonítja), a magyar dzsentri-irodalom képviselőjének, az *Édes Annát* pedig „reakciós politikai regénynek” nevezi, szembeállítva vele nemcsak Ady, de Petőfit is. A marxista irodalomkritika sokáig úgyszólván tiltólistára tette Kosztolányit: gyakorlatilag csak az *Édes Annával* foglalkozott, annak is a cenzúrázott textusával, ideológi-

ai értelmezéseket nyújtva róla, miközben a *l'art pour l'art* bélyegét süttötte Kosztolányira, és bírálta „politikailag elvtelen” magatartásáért. „Tudatos rosszhiszeműséggel” vádolták, *homo aestheticus* felfogását az erkölcsiség tagadásaként igyekeztek beállítani, és „reakciós, polgári elemnek” minősítették.

Végül a szövegre fókuszáló strukturalista és posztmodern megközelítések hazai térhódítása tette lehetővé Kosztolányi műveinek életrajztól és társadalmi háttértől, valamint a szerző újságírói és irodalompolitikai tevékenységétől független tudományos értelmezését. Szegedy-Maszák Mihály ebben a szellemben tárta föl Kosztolányi nyelvszemléletének dekonstrukciós jegyeit, „a megszokott jelentést a jelentő alapján kitörülő Derrida álláspontjával” rokonítva azt. Mindehhez hozzájárult a kortárs szépirodalom érdeklődése is: Ottlik után például Esterházy és Tolnai Ottó is nyíltan Kosztolányi örökösének deklarálta magát.

Szegedy-Maszák Mihály és tanítványi köre újraértelmezései nélkül minden bizonnyal nem vált volna Kosztolányi a hazai irodalomkritika egyik legtöbbször tárgyalt 20. századi szerzőjévé. A kritikai kiadási projekt 2007-ben indult, Szegedy-Maszák és Veres András vezetésével, akikhez később csatlakozott (csoportvezetői és szerkesztői minőségben) Dobos István. A sorozat még nem teljes – ha jól számolom, az elmúlt bő egy évtized folyamán összesen tíz kötet jelent meg, kettő megjelenése pedig folyamatban van.

Arany Zsuzsanna életrajzi kötete szervesen illeszkedik a tudományos és szépírói érdeklődés e reneszánszának folyamatába. A szerző részt vett a kritikai kiadás előkészületeiben is, így rálátással bírt a Kosztolányi-filológia alakulására, és már korábbi tanulmányaiiban is fölvetette a filológiai alap kutatások – a bibliográfia, az életrajz és a teljes kritikai kiadás – sürgető szükségességét. Arany maga komoly részt vállalt a Kosztolányi-filológia hiányainak orvoslásában: ő szerkesztette a 2008-tól évente megjelenő négy kötet forrásjegyzéket (az utolsót Dobás Katával közösen) és a 2010-es beszélgetőlapokat, ezután pedig elké-

szítette a Kosztolányi-alap kutatások újabb kötetét, az életrajzot.

Arany Zsuzsanna munkája nem életrajzi monográfia, hanem szigorúan életrajz. Arany nem végez műelemzéseket, és nem szól a művek recepciótörténetéről; vagyis – ahogyan előszavában is megfogalmazza – az angolszász hagyományokhoz igazodik. Ugyanakkor könyve nem kizárólag az élettörténet feldolgozása, hanem korrajz is. Kitér a történelmi eseményekre, eszmetörténeti vonatkozásokra, sajtótörténeti adatokra és sok más olyan kérdésre, amit egy széles érdeklődési körű, lényegében polihisztor szellem életeményeinek és portréjának megrajzolása igényel. Rendre kisebb korszak-összefoglalókkal párosítja Kosztolányi életeményeinek leírását: az életutat a történelmi korban helyezi el, s mindehhez kultúrtörténeti, társadalmi, politikai és mikro-társadalmi (pl. korabeli sajtó, kávéházi élet) kontextust rendel. Eljárásával egyúttal állást foglal élet és mű viszonyának kérdésében is: elkülöníti azokat egymástól, megkérdőjelezve az életrajzi olvasatok jogosultságát, és elválasztja az életrajzot mint műfajt az irodalomkritikától (értelmezésektől, szorosabb szövegolvasásoktól stb.).

A munka nagy értéke mindennek előtt az, hogy minden állítása szigorú és következetes forráskutatásra támaszkodik. A szerző kizárólag korabeli dokumentumokra épít, vagyis mindig Kosztolányi írásainak (beleértve a naplókat, interjúkat, leveleket, nyilatkozatokat, vallomásokat is) első szövegváltozatait idézi (nem pedig a későbbi antológiákban megjelent változatokat), s újságcikkeit is (a kis színesektől a vezércikkeken át az értekező szövegekig) mind a korabeli lapok alapján közli. Vagyis Arany „csak tiszta forrásból” dolgozik, akármilyen fáradságos (és talán divatjamúlt is) ez a filológusi fegyelem és alázat. Ám munkája éppen a szigorú forrásfeldolgozás miatt lesz objektív és hiteles kézikönyv, mely különös érzékenységgel és árnyaltsággal, irodalompolitikai részrehajlások nélkül képes a kényesebb és másutt ideológiailag átszínezett kérdéseket tárgyalni.

A kötet hat nagyobb szakaszból áll össze, korszakhatárokat húzva Kosz-

tolányi munkásságán belül: az első szakasz az ősökről szól (az író születése előtti eseményeket idéz); a második 1902-ig terjed (feleleveníti a szabadkai gyermekkorát és a kamaszéveket); a harmadik a már Budapestre került Kosztolányi életeményeinek krónikáját adja, egészen 1913-ig; a negyedik az első világháború kitörésétől a forradalmakig, illetve a vörös- és a fehérterrorig tart; az ötödik 1922-től 1929-ig, az Ady-vita évéig; az utolsó egység pedig a harmincas éveket öleli föl. Arany minden fejezetben a személyes történet perspektívájából dolgozza föl a történelmi eseményeket, kölcsönhatásba hozva ezzel a makro- és a mikrotörténelem elemeit. És közben az alfejezetek tematikai egységeket képviselnek, a fejezetekben egymás mellé kerülő párhuzamos történetek a szinkronicitást hivatottak megteremteni. Az 1903 és 1913 közötti korszak tárgyalása során például így kerül egymás mellé az egyetemi működés, a kávéházi bohémkodás, az újságírói munka, az első kötetek megjelenése, valamint a szerelmi szál.

Az életrajz tehát az ősök történetével indul, akik után maga Kosztolányi is nagy érdeklődéssel kutatott. Arany feltárja többek között, hogy miért és mennyire volt erős a Kosztolányi-családban az 1848–49-es forradalom és szabadságharc eszméinek tisztelete. Ez a motívum később is előkerül, és ezeken a pontokon Arany vissza is utal a családi indíttatásra. Így tesz például, amikor március 15-e többszöri tiltott megünnepléséről számol be, amikor bemutatja, hogyan lett Kosztolányi a *Pesti Napló* főmunkatársa (Károlyi, akihez a lap kötődött, a nemzeti függetlenség híve volt), vagy amikor feltárja az őszirózsás forradalom idején született *A magyar intelligenciához* című kiáltvány aláírásának történetét.

A Kosztolányi gyermekkorának szentelt részben Arany bemutatja 19. századvegi Szabadkát is: megismerhetjük azt a kulturális környezetet, amelyben az író gyermek- és kamaszkorát töltötte. A kamaszkor egyik legfontosabb eseménye Kosztolányinak a gimnáziumból való kicsapátása, melyről a Szegedi Tankerület döntött, büntetésként, amiért „Dide” antiszemita megjegyzést tett az önkép-

zőkört vezető tanárra és egyik diák társára. Arany a feldolgozott források alapján, valamint Karády Viktor és Lengyel András megállapításai nyomán arra a következtetésre jut, hogy „a kamaszkori antiszemitizmus velejárója annak ellentmondásossága. Egyfelől a keresztény úri középosztályban szocializálódó fiatalok még a legasszimiláltabb zsidókat is radikálisan másnak tartották – ami indok volt a klikkesedésre –, másfelől elítélték a zsidóellenességet” (55). Úgy tűnik, a két ellentétes érzés megfért egymással egy személyen belül is, hiszen Kosztolányi és Csáth is tett zsidóellenes és antiszemitizmust elítélő megjegyzéseket egyaránt.

Az 1903 és 1913 közötti időszakot felölelő egység az egyetemi évek krónikájával kezdődik. Megtudhatjuk, mit jelentett az 1900-as évek elején egyetemistának lenni, s hogy Kosztolányi milyen diákfórumokon szerepelt. Arany részleteiben föltárja a Négyesy-semináriumok történetét (megtudjuk például, hogy Ritoók Emmától Pogány Józsefíg ki mindenki járt ide), és szó esik a kevésbé ismert csoportosulásokról is, így például a Komjáthy Jenő Társaságról. Olvashatunk továbbá a Bécsben töltött szemeszterekről; Arany itt is primér források alapján dolgozott, melyeket a bécsi egyetemi archívumban kutatott föl László Erikával.

Kosztolányi kávéházi korszakának bemutatása során a szerző a budapesti kávéházak kultúrtörténeti kontextusába helyezi az élettörténet eseményeit. Emellett megismerjük Kosztolányi albérlési bohém társaságát is, olyan – mára részben elfeledett – szereplőkkel, mint Téglás Béla és Boromissza Jenő. Ugyancsak kevésbé ismert adatokkal szolgál a szerző, amikor Kosztolányi spiritizta érdeklődését mutatja be, az általa látogatott szeánszokat, valamint Schmitt Jenő Henrik előadásait, melyekre szintén eljárt, továbbá Kosztolányi teozófiai érdeklődését. A századfordulós Budapest újgnozstikus divatja, valamint az e divat nyomán létrejött társaságok története mindeddig nagyrészt feldolgozatlanul maradt a Kosztolányi-filológiában; feltáráshoz Arany több, eddig ismeretlen forrást gyűjtött össze.

A kezdő újságírói pálya bemutatásának szánt részben megismerhetjük a szerkesztőségek működését, valamint Kosztolányi egzisztenciális (kényszer) helyzetét, választásait és a sajtómunka kihívásait. A világháborús időszakban és az azt követő forradalmak hónapjaiban szüntelen kenyérharc jellemezte az író mindennapjait: a cenzúra, a szerkesztőségek elleni támadások, a napilapok tulajdonosváltásai, majd a kommün idején a lapbetiltások, illetve az újságírók „mezei munkára” küldésének fenyegetése miatt állandó létbizonytalanságban élt ebben az időszakban.

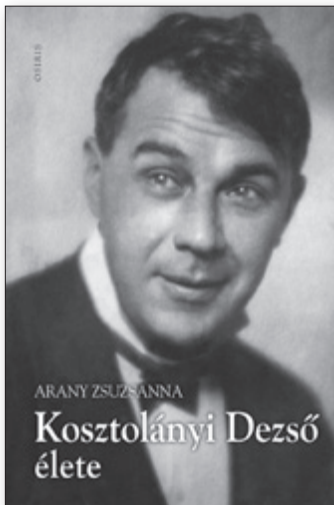
Az 1913-ig tartó szakasz az első kötetek megjelenésével és a szerelmi szálal zárul: ebben az időben Kosztolányi újságíróként dolgozik és kávéházakba jár, novellásköteteket jelentet meg, majd 1910-ben napvilágot lát *A szegény kisgyermek panasza*, mely meghozza az első nagy sikert. A kötetek kiadása eleinte nem ment könnyen; első munkáit saját költségen hozta ki, s komoly reklámkampányba kellett fognia, hogy megvegyék és írjanak rólok. A későbbiekben is nagy energiával menedzselte önmagát: minden műve megjelentetése előtt igyekezett megszervezni a hírverést, tárgyalt több kiadóval is, komolyan foglalkozott a leadott anyag sorsával (korrektúrákat kért stb.). Mindez ugyancsak át gondolt magatartásra vall, amelynek nemcsak a legmagasabb szintű alkotói tudatosság volt a része, hanem a kulturális piac ismerete és hatékony kezelése is.

A szerelmi fejezet végigtekint a szabadkai kamaszlány (Lányi Hedda) iránt érzett heves fellángolását, az olcsó utcalányokkal való kapcsolatait, a színésznők iránti rajongását (Keleti Juliska esetében a kisebb-nagyobb botrányokat), végül a Harmos Ilonával, későbbi feleségével való megismerkedését.

A negyedik szakasz címe talán azokra a vádakra reagál, melyeket kortársak és utódok egyaránt megfogalmaztak Kosztolányival kapcsolatban. A többi szakasz címhez hasonlóan itt is az írótól vett idézetet olvasunk: „A költőben minden megfér egymás mellett”. Ez a fejezet tárgyalja az első világháború éveit, a Tanácsköztársaságot és a vörösterroret, a fehérterroret, a román

megszállást és Trianont – illetve minden történelmi események hatását Kosztolányi személyes élettörténetére.

A szerző részletesen bemutatja, Kosztolányi miként menekült meg a katonaságtól, miközben – s erről Aranytól hallunk először – korábban

résesült katonai kiképzésben. A szakirodalom a feleség könyvére támaszkodva mindeddig azt állította, hogy Kosztolányi soha nem volt katona, ám az Arany által föltárt források és összefüggések azt igazolják, hogy alapképzést igenis kapott, amiért különösen komoly félnivalója volt, amikor 1914-ben elkezdődtek a sorozások. Arra is fény derül, hogy az írónak lelki furdalása volt, amiért ő nem vett részt a háborúban, miközben öccse többször is megsebesült a fronton. A családi levelezés feldolgozása során Arany olyan adatot is föllel, miszerint Kosztolányi végül elhatározta: kimegy a frontra testvére után. (Erre végül nem került sor.) (Érdekes adalék még, hogy az utolsó felmentést Kosztolányi és több más nyugatos számára Drasche-Lázár Alfréd intézte, aki később magyar részről a trianoni békeszerződés egyik aláírója volt Versailles-ban.)

A Tanácsköztársasággal foglalkozó nagyobb fejezet különösen jelentős teljesítmény, mert ennek a korszaknak a Kosztolányitól független újragondolása sem igen történt meg a rendszerváltás óta. Nem születtek meg a Tanácsköztársaságot tudományosan elhelyező, meghatározó történelmi és irodalomtörténeti szakmun-

kák, melyek megcáfolták volna a Kádár-korszak számos lózungját, miszerint az írók a kommün hívei voltak, és komoly egyetemi kinevezéseket kaptak. Arany könyvében jóval árnyaltabb (és negatívabb) kép bontakozik ki. A szerző rámutat például, hogy Babitsot még a Károlyi-éra alatt nevezték ki, a kommüntől pedig majdnem mindenki rettegett, hiszen a lapbetiltások miatt az újságírók (és így az írók is) elvesztették állásukat. Nehezen viselték, hogy a Vörös Hadsereg sorozóbizottsága épp kedvenc törzshelyükön, az Otthon Körben kívánja őket frontra vezényelni, ahol időnként még Lenin-fiúk is lövöldöztek. Később azután féltek a pesti utcákon garázdálkodó román hadseregtől és az antant bojkottja miatt fenyegető éhínségtől. Sokan retteggve gondoltak arra, hogy Magyarország területeket fog veszíteni a béketárgyalások során. Arany gazdag primér forráskutatásokra alapozva tárja föl azt a történelmi-társadalmi-kulturális kontextust, amelynek ismerete nélkül nehezen érthető Kosztolányi sokat emlegetett vörös-ellenessége, illetve az, hogy a fehérterror idején elszegődött a nemzeti radikális *Új Nemzedék*hez.

Arany nemcsak Kosztolányinak a vörösökből való kiábrándulását mutatja be, hanem a fehérgekben való csalódását is. Feltárja, hogy Kosztolányi eleinte még komolyan hihetett a Bangha Béla páter által meghirdetett „keresztény megújulás” programjában, szövetkezett Szabó Dezsővel is, hogy a Magyar Írók Szövetségét megalapítsák, s bizony antiszemita nézeteket hirdetett ő maga is. A *Pardon*-rovattal kapcsolatban azonban Arany alapos dokumentációval igazolja, hogy Bangha szerepe sokkal nagyobb volt, mint azt korábban sejtették, s noha Kosztolányi nem menthető föl, az írásban-szerkesztésben való részvétele minden bizonnyal jóval kevésbé volt jelentős, mint azt némely kritikusok állítják. Mindezt többek között az a filológiai adalék is igazolja (melyről korábban szintén nem tudtunk), hogy a *Pardon* Kosztolányi távozása után tovább élt, és sem fókusza, sem stílusa nem nagyon változott.

A Szabó Dezsővel folytatott vitának ugyancsak alaposan utánajár az életrajz.

Arany részleteiben tárja föl – mindent adatolva, főként korabeli cikkekre hivatkozva –, hogy Kosztolányit milyen ellenszenv övezte a nemzeti radikális lap szerkesztőségében (Milotay például gúnyolódott a raccsolásán is), és hogy Szabó Dezső miként próbálta leleplezni a *Pardon*-rovatnál betöltött szerepét a bécsi emigránsok és a baloldali értelmiségiek előtt (akik közül többen Kosztolányi barátai voltak).

A húszas évek már kevésbé viharosak, a korábbi irredentizmus (lásd a *Vérző Magyarország* szerkesztését, melyet szintén külön alfejezet tárgyal) revizionizmussá szelídül: Kosztolányi aktívan részt vett több revizionista akcióban is (a *Pesti Hírlap* munkatársaként ez elkerülhetetlen, szabadkai születésüként pedig magától értetődő volt számára), és felolvasókörutakat is szervez az elcsatolt területekre. Szlovákiába nem is akarják beengedni, Szabadkán, szülőföldjén pedig szintén kellemetlenségek érik korábbi politikai szerepvállalásai miatt. Kultúrdiplomáciai tevékenységet fejt ki a békediktátum felülvizsgálata érdekében, valamint azért, hogy a kisanant népei és a magyarság között szorosabb kulturális kapcsolatok jöjjenek létre.

A harmincas években Kosztolányi már több fórumon is egyszerre vallja magát magyarnak és európainak, lényegében a nemzeti szabadelvűséget és/vagy konzervatív liberalizmust képviselve, ám mindezt szigorúan a kultúra és a művészetek területén. Ahogyan az Ady-vita során 1929-ben megfogalmazta: a politika külön szakma, melynek megvannak a maga szakemberei, nem kell írónak és költőknek politikussá válniuk. Az Ady-vita körüli támadások mégis azt sejtetik, hogy Kosztolányit vagy nem értették meg, vagy pártoskodást kértek rajta számon – önálló és szabad gondolkodói és alkotói lét helyett jobbra vagy balra igazodást.

Az életrajzi kötet nagy figyelmet fordít a művek keletkezéstörténetére is (ebben a tekintetben Arany nem egy esetben a már elkészült kritikai kiadásokra is tudott támaszkodni), valamint Kosztolányi munkamódszerére, napi rutinjának, érdeklődése változásainak, olvasmányélményeinek, szellemi fejlődésének bemutatására. Ko-

moly teret kap az értekező művek keletkezésének tárgyalása is, bemutatva Kosztolányi kortársainál jóval alaposabb tájékozottságát például a nyugati szakirodalomban és folyóiratokban. Még Szegedy-Maszák Mihály könyvből tudjuk, hogy Kosztolányi járatta a *The Dial* című amerikai folyóiratot, s az ott közölt tanulmányokból megismerkedhetett az Újkritika tételeivel, szellemiségével, ami erősen befolyásolta a szoros szövegolvasás fontosságát hangsúlyozó meggyőződését. Aranytól arról is értesülünk, hogy Kosztolányi rendszeresen kölcsönözte többek között a Harriet Monroe szerkesztette, nagy presztízsű modernista poétikai folyóirat, a *Poetry* lapszámaint a Baumgarten Alapítvány könyvtárából. Ezeknek a modern nyelv- és irodalomszemléleteknek a tükrében alakította ki saját felfogását is, miszerint az elemzést pusztán a szövegre összpontosítva kell elvégezni, noha érdeklődést mutatott a szerzői életrajzok iránt is. Nyelvvédő kezdeményezései révén pedig még az MTA bizottságában is helyet kapott, s előadásokat tartott. Arany tehát Kosztolányi elméleti tevékenységének is komoly teret szentel, folytatva ezzel a Szegedy-Maszák által megkezdett munkát, és kiegészítve azt további filológiai adalékokkal.

Részletesen olvashatunk az író utazásairól is, családi életével kapcsolatban pedig Arany olyan, korábban tabunak tekintett kérdéseket érint, mint Kosztolányi Ádám pszichés problémái és az író ezzel kapcsolatos szenvedése, aggódása. Amint a könyvből megtudhatjuk, az idő előre haladtával Kosztolányi valóságos apafigurája lett az irodalmi életnek, többek között József Attilát és Weörest is pártfogolta, s talán ez a szellemi apaság pótolta számára a beteg fiával megélhetetlen apai szerepet.

Kosztolányi szerelmi életéről ugyancsak számos korábban kevésbé tudott részlet kerül napvilágra. Arany kimerítően ismerteti az utolsó nagy fellángolás történetét, mindazzal a vívódással együtt, amely a szerelmi háromszög kialakulását kísérte: hogyan küzd a feleség a férjért, hogyan viselkedik a fiatal szerető, és hogyan szenved az időközben halálos betegé lett író.

A betegség és a halál történetét bemutató fejezet megindító olvasmány. Arany nem véletlenül emelte ki az előszóban: „Meglátásom szerint azonban az emberi jellem és az emberi élet épp a szélsőséges helyzetekben mutatkozik meg igazán. A halálról hírt adó fejezet ennek fényében az egyik legkitűntettebb: bármennyire is magánügye mindenkinek a saját halála, az jellemzi leginkább életét, az adja meg egész élettörténetének ívét, ahhoz viszonyítva válik az élet Életté” (12). Ennek az alapállásnak a jegyében a halál-fejezet valóban nagy empátiával kidolgozott szöveg, ugyanakkor érzelmektől lecsupaszított, tárgyilagos, imponálóan egyszerű krónika. Az életrajz-narráció elő is készíti ezt a fejezetet: a Radákovich Mária-epizód már előrevetíti a szenvedéseket, csakúgy, mint a harmincas évek publicisztikájának ismertetése, melynek során Arany részletesen szól azon cikkekről, melyek a halállal, a betegséggel, az elkerülhetetlen végzettel foglalkoznak.

Olyan életrajzot olvashatunk tehát Arany Zsuzsanna tollából, amely tudományos alaposággal és igényességgel megírt élet- és korrajz, ugyanakkor izgalmas történetek értően és érzékenyen szerkesztett láncolata. Az óriási filológiai anyagban otthonosan mozgó életrajzíró biztos válogatását tükrözi ez a mű, a biográfus kiemelő, előtérbe hozó vagy éppen háttérbe soroló figyelmét. Valójában minden generációnak meg kellene (kellett volna) írnia a maga Kosztolányi-életrajzát. De most ne a meg nem született háromnégy Kosztolányi-életrajz miatt bánkodjunk, hanem örüljünk, hogy a korábbi nemzedékek feladatkerülése után végre megszületett az első. ■ ■ ■

■ **Bollobás Enikő** (Budapest, 1952): irodalomtörténész, amerikanista, az ELTE Angol–Amerikai Intézetének egyetemi tanára, az MTA doktora. Hét könyv és több mint másfélszáz tanulmány szerzője, melyek magyar és nemzetközi tudományos és irodalmi folyóiratokban láttak napvilágot (pl. *American Quarterly*, *Arcade*, *Emily Dickinson Journal*, *Estetica*, *Journal of Pragmatics, Language and Style*, *Paideuma*, *Word and Image*).